

*Варзар Іван Михайлович,
доктор політичних наук, професор
кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

ЗА "КРУГЛИМ СТОЛОМ" – ФУНДАТОРИ НАУКОВИХ ШКІЛ І ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

У квітні 2011 р. в Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова відбулася Всеукраїнська студентська Олімпіада з політології, в якій взяло участь понад сто студентів із сорока восьми університетів України. Протягом трьох днів все йшло послідовно, злагоджено й процедурно за заздалегідь затвердженим "сценарієм": інструктаж конкурсантів, виконання письмових завдань, анонімний аналіз зашифрованих робіт, підбиття підсумків, нагородження переможців і призерів. Усе відбувалося за здавна легітимованої моделі та в узвичаєному ритмі. Однак...

Один підсумково-процедурний захід виявився таки неординарним, – і за формою, і за суттю: для студентів – учасників Олімпіади, викладачів-супровідників конкурсантів та для молодих науковців драгоманівського університету – було влаштовано по-справжньому плідне та смислосназначуще засідання "круглого столу". В ньому було задіяно, як зазначалося в програмі Олімпіади, вісім "провідних політологів України". Про цю подію "локального масштабу" науково-освітня громадськість оперативно було повідомлено, – в трьох газетах системи вищої освіти надрукували оптимально короткі щодо цього інформації ледь не чисто констатаційно-іміджевого характеру.

Згодом – повз чиєсь волі – ота інформація викликала одну рефлексію дещо іншого гатунку та з неочікуваного боку. На кулуарному рівні нам усім нагадали про наступне. На весняній сесії НАН України перший віце-президент **В.М. Литвин** дорікав кільком університетам, що недавно були піднесені у ранг "науково-дослідного центру", за те, що в них "немає жодної своєї "місцевої" наукової школи" [Цит. за: 5]. А тим часом, мовляв, з'ясовується, що в драгоманівському педагогічному університеті цих наукових шкіл – кілька. Нам рекомендували цю колізію професійно та правдиво висвітлити в науковому виданні, а не в одноденній відомчій газеті...

За розв'язання цього заданого "вузлика" я беруся з деякими застереженнями і концептуального, й історіологічного характеру, – та під титлом: "Я в цьому переконаний на власному досвіді...". Ось я і беруся за той доказ без зайвих застережень та дещо здаля...

По-перше. Слід розрізняти два, зовні судячи, споріднені поняття, – "науково-педагогічна школа" та "науково-теоретична школа" (або "наукова дисципліна"). Беззастережно констатую, напевно, з легкої руки та не дуже поважливого ставлення до науки сільських вчителів типу В.О.Сухомлинського, цієї концептуальної диференції у випущеній щодо цього 2009 року книзі драгоманівців [Див.: 2] не проведено. А тим часом "вузлики" розв'язуються довкола імен очільників отих різносенсових шкіл: **науково-педагогічну школу** очолює знаний вчений і педагог **без власного імені** в теорії будь-якої науки (наукової дисципліни); це людина з великим особистим досвідом і з величезним вантажем професійних знань (але ... чужих знань, не своїх, не ним вироблених); дана школа випускає у світ різнопрофільних спеціалістів для практичного суспільного життя. Щодо цього відомі школи **Є. Коршака, А. Дистервега, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка** та багатьох інших – у нас і за кордоном.

Складніше обстоюють справи навколо **суто наукової школи**. Це – *по-друге*. У неї очільником є вчений, який засадував (1) **нову концепцію**, на її основі – (2) **нову теорію**, а в її контекстах – (3) **нову науку (наукову дисципліну)**. "Випускниками" наукової школи є дедалі нові й нові вчені високої кваліфікації, які в контекстах даної науки (або споріднених наук) примножують новації очільника школи та щаблями прогресу йдуть далі за нього. Щодо самих очільників зазначу й таке. Є приклади, коли наукові школи зупинялися на рівні концепції (**А. Гумбольдт, М. Еліаде**), а то й на рівні досконалої теорії (**І. Ньютон, А. Ейнштейн**). Рівня суто наукової школи/дисципліни особливо в гуманітаристиці важко досягти. І досконало витончених наукових тут шкіл не так вже й багато: чотириступінчаста етноцивілізаційна школа **Є.Б. Тайлора**, літературно-історіографічна школа **Д.С. Лихачова**, науково-персоналістська школа **Є.В. Тарле** та ін.

По-третє. У чисто саєнтологічному сенсі, найдосконалішою є та наукова школа, у творчих контекстах якої вже вироблено і "зафіксовано на письмі" чотири цінності: 1) чітке об'єкт-предметне поле досліджень; 2) суто свій (зрідка – й кілька) пізнавально-дослідницький (-ких) метод (-дів); 3) свій понятійно-категорійний апарат і термінологічна мова; 4) в досліджуваних реаліях відкрито певно цілісний перелік об'єктивних закономірностей розвитку досліджуваної сфери/галузі життя. Дві ілюстрації тут для мене безперечні: **природно-етнологічна школа Л.М. Гумільова** та **школа новітньої політичної історії України В.М. Литвина**.

Маю сміливість констатувати: **до останньої групи наукових шкіл відношу й свою політичну етнологію** [див.: **1**, с. 316–318]. Політолого-етнологічну концепцію вироблено у 70-х роках ХХ ст., теорію – у 80-х, науку – на рубежі 80-х і 90-х років, в якості наукової дисципліни її вивчають в українських та зарубіжних університетах з середини 90-х років; маю понад 200 різноформатних публікацій; "випустив" понад півтори десятка кандидатів і понад десяток докторів наук. Факт заснування науки "зафіксовано" в енциклопедичному виданні 2005 року [**6**, с. 83].

Відкристалізована вище інструменталістка питання нижче проявиться назовні вже не з моїх старань, – самою логікою викладеного матеріалу. Самий же матеріал – за суворим велінням обстановки – подано у вкрай лапідарному стилі, ледь не "цитатним чином". Надаю слово колегам за згаданим засіданням "круглого столу".

Обраний за велінням алфавіту модератором засідання **Б.І. Андрусишин** (проректор університету і директор Інституту політології та права, доктор історичних наук і професор, адепт новопрочитування концепції політичної держави) дану констатацію "розшифрував" таким чином: "Усі учасники засідання – поряд із тим, що є високоранговими службовцями та різнопрофільними практичними політиками, – вони ще є знаними фундаторами відповідних наукових шкіл і теоретичних концепцій, назви яких вкажемо по ходу роботи. Наскільки я поінформований, усі промовці апріорі зійшлися у наступному намірі: висвітлюючи деякі позиції та засади своїх шкіл і концепцій, у кінцевому підсумку для юних і молодих політологів вони ненав'язливо сформулюють пропозиції та виявлять своє бачення їхньої ролі і місця у життєдіяльності політичної сфери завтрашньої країни".

Так воно усе у подальшому й сталося. У модератора спрацювали не етична "повага до рангів і звань" промовців і не шанобливе ставлення до наукової ваги конкретних імен, – він став керуватися все тим же могутнім нейтралом – "алфавітним принципом". Виходячи за цим принципом на трибуну, промовці поступово створювали обстановку апробації відомої науково-просвітної максими **А. Ейнштейна**: найбільш практична річ – це фундаментальна теорія. Ось лише деякі грані та аспекти колізій, що утворювалися у дискусійній залі...

(1) **Бабкіна О.В.** (доктор політичних наук, професор, **авторка концепції українського неолібералізму**) [**2**, с. 42] порадила зростаючим політологам щораз конкретніше рахуватися з об'єктивною логікою співвідношення у транзитному суспільстві ліберальних цінностей та консервативних орієнтацій як активних кіл і верств населенського масиву країни, так і мінливо-ротаційного складу її політичного керівництва. На ілюстрування своєї позиції вона послалася на один гаряче актуальний приклад із контекстів внутрішньої та зовнішньої

політики держави. "Багатоціннісно засадована внутрішня політика має симетрично корелюватися з багатовекторністю зовнішньої політики, і обидві супергалузі політики мусять увійти у творчу тріаду з геополітичним статусом країни". В координатах цієї тріади, заключила **О.В.**, можна пояснити собі два орієнтири із недавнього Послання Президента **В.Ф. Януковича** парламенту, – а) "незмінний курс України до лав Євросоюзу" та б) "прагматичну співпрацю з країнами-членами Митного союзу за формулою 3+1" [цит. за: 3].

(2) **Бєбик В.М.** (доктор політичних наук, професор, **засновник "етнотеологічної школи"**, лідер "Асоціації українських політологів", незалежний політичний експерт і телеоглядач) "з порогу" зацентрувався на "нерівностях" і ситуативах процесу становлення сучасного професійного політолога. Відпозиціонувавшись від "розтоптаних практикою" моделей "чистого гуманітарного політолога" або ж і "вишколеного тлумачника політкоректного мовлення", він однозначно висловився за широкопрофільного (мінімум з двома дипломами) спеціаліста в галузях і гуманітарних, і так званих "точних" наук. "Прямо чи рикошетом, – заключив **В.М.**, – подібний синтез мало-помалу скидається на ознаку становлення і в Україні моделі інформаційного суспільства зі зрілим плюралістичним громадянством у фундаменті та з правовою державою у надбудові".

(3) **Бєх В.П.** (доктор філософських наук, професор, **засновник "організаційної політолого-соціологічної школи"**) одразу ж сконцентрувався на проблемі політико-організаційних та соціоуправлінських ролей будь-яких спеціалістів у галузях соціально-гуманітарних наук. "Вузівські випускники з цих наукових спеціальностей, – зазначив **В.П.**, – апріорі самодиференціюються на три соціоорганізаційні групи, – 1) на теоретико-інтелектуальних працівників, 2) на організаторів будь-якої практичної справи (але на суворо науково-організаційних засадах), тобто на сучасних інтелігентних менеджерів, та 3) на технопраксеологів, тобто на технологічних організаторів будь-якої соціоуправлінської справи". В ході подальшої дискусії проф. **Бєх В.П.** уточнив: перші дві групи спеціалістів мусять мати глибоку наукову підготовку в одній-двох галузях знань, на підставі чого з їхнього середовища можуть вийти й вузькопрофільні вчені фахівці, а з-поміж випускників третьої групи ("і тут я цілком погоджуюся з думкою проф. **Бєбика В.М.**") можуть вийти широкопрофільні політологи.

(4) **Варзар І.М.** (це – автор даних рядків: доктор політичних наук, професор, **засновник науки та "школи політичної етнології"**) здійснив ситуаційну екстраполяцію організаційної справи на специфіку політичного життя багатонародної країни, сформулювавши чотири актуальні до осмислення та реалізації тези. 1) В країні слід якомога оперативніше припинити дискредитаційну балаканину про диференціацію меншинських народів-етносів на "корінних", "автохтонних" і "зайшлих мігрантів", усвідомивши сувору реалію: представники усіх 149 народів світу, які нині мешкають в Україні, – це "співвітчизняні народи". 2) Перед політичним керівництвом країни на весь зріст постає основна політолого-етнологічна проблема: домогтися фактичної рівності у правах людини усіх меншинських народів, задля чого їм слід надати реальні можливості самопрояву в чотирьох галузях етносоціополітичного життя, – в (а) елітотворенні, (б) ідеєтворенні, (в) партієтворенні, (г) автономотворенні. 3) За умов надзвичайної динаміки розгортання Третього Великого Переселення Народів правлячому політикуму слід негайно скоригувати та збагатити чинну Концепцію державної етнополітики.

(5) **Ващенко К.О.** (доктор політичних наук, високоранговий посадовець, **ініціант новаторської концепції політичного аналізу та прогнозу**) одразу ж "накинув місток зв'язку" між родом своєї практичної діяльності та сьогоденною аудиторією. "Опікуючись соціальною сферою країни, у тому числі і молодіжними проблемами, не раз доходив висновку: нинішній студент з будь-якої соціогуманітарної спеціальності – це завтрашній соціальний працівник. На моїх очах часто самоутворюється кадрово-управлінська тріада: "політичний громадянин – державний службовець – соціальний працівник". Оскільки тріада кадрово цементує лави і фундамент **політичного класу країни**, – на її плечі, умовно кажучи, лягає увесь тягар відповідальності за кінцеву долю політичної реформи в Україні".

(6) **Горбатенко В.П.** (доктор політичних наук, професор, автор концепції соціально-політичної модернізації країни) приступив до своєї теми з позиції цілісної комплексної модернізації країни. "Моя теза щодо цього чітка і коротка. Радикальна модернізація сьогоденної України це, в основному, двоєдина справа: реформування усіх сфер і галузей суспільного життя плюс гуманізація усемислимих соціально-політичних інститутів і відносин людей". На завершення **В.П.** проінформував аудиторію: "Мій особистий внесок у цю справу такий: кілька місяців поспіль працював над концепцією гуманізації управлінської справи в країні. Роботу завершено. Керівництвом НАНУ роботу схвалено і передано на розгляд до Адміністрації Президента України. Якщо в кого будуть запити, зауваги, рекомендації, – дайте знати. Ми відгукнемось".

(7) **Толстоухов А.В.** (доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПНУ, народний депутат України, засновник концепції політичної екології у транзитному суспільстві). "У мене коротких та однозначних реляцій на загальнозначимі справи в країні немає. Напевно, тому, що ми в своїй "тріаді" (тобто в парламенті, уряді й партії) лише тим і займаємось, що реформами та модернізацією, наведенням правового порядку в країні та вдосконаленням економіко-фінансової звітності перед народом і світом... Нам дісталась країна в руїнах і боргах. Сьогодні країна ще кризує і потопає в опозиційних протистояннях. Але, певен, – буде й на нашій вулиці свято. Наближаймо разом його!"

Вслухаючись у ритм і сенс виступів, доходжу висновку: у синтезній кореляції проголошених думок і оцінок наша аудиторія являла собою подібність до такого інтелектуального ристалища, що часом було гідне порівнянню то з дисертаційною атестацією у спеціалізованій вченій раді, то з шустер-кисельовськими "страсними п'ятницями" в телеєфірі, то радше навіть і з окремими гостросюжетними парламентськими слуханнями з доленосних питань життя країни.

Чому б то? Мабуть, тому, що у зазначених різномодельних дискусіях йдеться, як у класика **Б. Рассела**, про пошуки розуміння нашого власного часу та його вимог, у підсумку чого тільки й можливий "підхід до форми можливого прогресу..." [4, с. 8]. Чи знайшли ми на даному засіданні пошукувану прогресову форму? Хто як, а я про себе: здається, на одну з тих форм я натрапив. Не знаю тільки, чи чітко та виразно я про це висловився. Мав же на увазі таке: грамотні та чисті помислами політологи, правники, філософи, соціологи та інші соціогуманітарії мусять додумуватись до того, щоб свідомо зсинтезуватись у таке *насичене креативом політико-експертне середовище*, яке – хтозна! – в якійсь гіпотетиці змогло б бодай у чомусь підкріпити, а то й ... **замінити** значно ослаблений останнім часом низовонародний електорат. Звісно, якщо воно (середовище) буде професійно підготовлено, достойницьки облаштовано, правом захищено, – та настільки, аби й воно не "сповзло на три ГГГ" (гостарбайтерство – гроші – гречка). У противному разі і його олігархи пошлють кудись подалі на інші три літери... Поки ж що усім нам, як класик радив, – своє робити слід. Третього не дано!

Література:

1. Варзар І.М. Політична етнологія. Пропедевтичний курс. Авторський підручник. – К.: Персонал, 2011. – 354 с.
2. Наукові школи Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова / За заг. ред. В.П. Андрущенка. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 313 с.
3. Пряма розмова з країною // Урядовий кур'єр. – 2011. – 25 лютого.
4. Рассел Бертран. Власть. Новый социальный анализ / Пер. с англ. – К.: Стэп-К, 1996. – 240 с.
5. Шевчук Юліана. Історія – предмет науковців, а не політиків // Голос України. – 2011. – 15 квітня.
6. Шкляр Л.Є. Варзар Іван Михайлович. – Енциклопедія сучасної України. – Том 4. – К.: ІЕД НАН України, 2005. – 700 с.